

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า โดย
เสนอเนื้อหาตามหัวข้อต่อไปนี้

1. หลักสูตรและโครงสร้างเนื้อหาสาระกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
2. หนังสือเรียน
 - 2.1 ความหมายของหนังสือเรียน
 - 2.2 ความสำคัญของหนังสือเรียน
 - 2.3 ลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี
 - 2.4 เกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน
3. การวิเคราะห์หนังสือเรียน
4. การวิเคราะห์เนื้อหา
5. ความคิดเห็น
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รายละเอียดของเนื้อหาในแต่ละหัวข้อมีดังต่อไปนี้

หลักสูตรและโครงสร้างเนื้อหาสาระกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตเป็นกลุ่มประสบการณ์ ที่ว่าด้วยกระบวนการแก้ปัญหา
ชีวิตและสังคมให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง เข้าใจธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม

วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งต่างๆ รู้สภาพปัญหาและการแก้ปัญหา โดยใช้ทักษะกระบวนการต่างๆ แล้วนำประสบการณ์เหล่านั้นไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีจุดประสงค์เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนได้ถูกต้องเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยทางร่างกาย และจิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม

2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ สามารถนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

5. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

6. มีความเข้าใจเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

7. เข้าใจหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยตระหนักในหน้าที่ความรับผิดชอบ ปฏิบัติในขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพ

8. มีความภาคภูมิใจ ในความเป็นไทยและความเป็นเอกราชของชาติ เทอดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

(กรมวิชาการ, 2535, หน้า 25)

โครงสร้างเนื้อหาสาระกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

โครงสร้างกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้กำหนดโครงสร้างเนื้อหาสาระกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ออกเป็นหน่วยต่างๆ จำนวน 11 หน่วย และจัดเป็น 3 ระดับดังต่อไปนี้

1. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 ได้จัดเนื้อหาตั้งแต่หน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 5 ตามลำดับคือ

หน่วยที่ 1 ชื่อหน่วย สิ่งมีชีวิต

หน่วยที่ 2	ชื่อหน่วย	ชีวิตในบ้าน
หน่วยที่ 3	ชื่อหน่วย	สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา
หน่วยที่ 4	ชื่อหน่วย	ชาติไทย
หน่วยที่ 5	ชื่อหน่วย	ข่าวเหตุการณ์และวันสำคัญ

2. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 ได้จัดเนื้อหาตั้งแต่หน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 8 ซึ่ง

เพิ่มเติมจากระดับประถมศึกษาปีที่ 1 - 2 คือ

หน่วยที่ 6	ชื่อหน่วย	การทำมาหากิน
หน่วยที่ 7	ชื่อหน่วย	พลังงานและสารเคมี
หน่วยที่ 8	ชื่อหน่วย	จักรวาลและอวกาศ

3. ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ได้จัดเนื้อหาตั้งแต่หน่วยที่ 1 ถึงหน่วยที่ 11 ซึ่ง

เพิ่มเติมจากระดับประถมศึกษาปีที่ 3 - 4 คือ

หน่วยที่ 9	ชื่อหน่วย	ประเทศเพื่อนบ้าน
หน่วยที่ 10	ชื่อหน่วย	ประชากรศึกษา
หน่วยที่ 11	ชื่อหน่วย	การเมืองและการปกครอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 219)

หนังสือเรียน (Textbook)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหนังสือเรียนของไทย สรุปได้ว่า หนังสือเรียนเล่มแรกของไทย คือ ศิลาจารย์ของพ่อขุนรามคำแหงหรือหนังสือจินตามณีของพระโหราธิบดีสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแล้วแต่จะถือเอาจุดใดเป็นหลัก ต่อมาหมอ บรัดเลย์ได้จัดพิมพ์หนังสือหลายเล่มที่มีลักษณะเป็นตำรา และต่อมาในปี พ.ศ.2414 ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตั้งโรงเรียนหลวงแห่งแรกขึ้น จึงได้ยกเลิกหนังสือเรียนเก่าที่เคยใช้มาและให้ใช้หนังสือเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร ซึ่งมีอยู่ 6 เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวยากรณ์พิจารณา พิศาลการันต์ ต่อมาในปีพ.ศ.2431 ได้มีการเปลี่ยนหนังสือใหม่ โดยเลิกสอนหนังสือทั้ง 6 เล่ม เปลี่ยนมาใช้หนังสือเรียนเร็วที่กรมศึกษาธิการแต่งขึ้นใหม่ (กำธร สติรกุล, 2525, หน้า 26) และมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป เช่น ในปี พ.ศ.2441 มีชื่อเรียกว่า แบบเรียน ตำราเรียน ตำรา สมุด สมุดแบบเรียน ต่อมาในปี พ.ศ.2494 เปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ว่า หลักสูตรและแบบเรียน ส่วนคำว่า ตำราเรียน ได้เลิกใช้ตั้งแต่นั้นมา

และเมื่อปี พ.ศ. 2521 กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 และมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ได้กำหนดชื่อใหม่ที่ใช้เรียกแทนแบบเรียนว่า หนังสือเรียน (สุณีย์ อัดศาสตร์, 2526, หน้า ฉ-ญ) เป็นต้น

ความหมายของหนังสือเรียน

นักวิชาการได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนที่แตกต่างกันออกไปหลายท่าน ดังนี้

พจนานุกรมของ โนอา เวปสเตอร์ (Noah Webster, 1955 : 2614) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียน ว่า “หนังสือเรียน” (Textbook) คือ หนังสือที่บรรจุเนื้อหาตามหลักวิชาการและใช้เป็นหลักในการเรียนการสอนระหว่างครูกับนักเรียน

พจนานุกรมของ คาร์เตอร์ วี กู๊ด (Carter V. Good, 1959 : 894) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียน (Textbook) ว่า หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือใดๆ ก็ตามที่ใช้ในการสอนหรือหนังสือที่เกี่ยวข้องกับวิชาที่กำหนดไว้ในการเรียนรู้ มีการจัดเรียงลำดับเรื่องอย่างมีระเบียบ มีจุดมุ่งหมายสำหรับการใช้ในการสอนในระดับใดระดับหนึ่งโดยเฉพาะ

Shores (1960 : 54 อ้างในวิชัย ราษฎร์ศิริ, 2524, หน้า 31) ได้ให้ความหมายว่า เป็นเครื่องมือที่ครูและนักเรียนใช้สื่อความหมายซึ่งกันและกันเป็นศูนย์กลางให้นักเรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลได้เรียนในเรื่องราวต่างๆ ไปในแนวทางเดียวกัน

ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ (2507, หน้า 32) กล่าวถึง ความหมายของ หนังสือเรียน ไว้ว่า หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์สำคัญ เป็นแหล่งปฐมในด้านความคิด การสอนวิชาต่างๆ โดยทั่วๆ ไปมักต้องใช้หนังสือเรียนเสมอ

กรมวิชาการ (2522, หน้า 75) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนไว้ว่า หนังสือเรียน หมายถึง หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ใช้เป็นหนังสือเรียนประจำวิชา เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้ในหมวดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างถูกต้องและครบถ้วน จัดทำเป็นรายวิชาตามระดับชั้นต่างๆ อาจจะมีลักษณะเป็นเล่มเป็นแผ่นหรือเป็นชุดย่อยๆ ได้

วาริ ธีระจิตร (2522, หน้า 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นหนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดให้ใช้เป็นหนังสือเรียนประจำวิชา เป็นหนังสือที่รวบรวมความรู้ในหมวดวิชาใดวิชาหนึ่ง ซึ่งมีเนื้อเรื่องตรงตามหลักสูตรที่กำหนดไว้อย่างถูกต้องและครบถ้วนจัดทำเป็นรายวิชาตามระดับชั้น อาจจะมีลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผ่น หรือเป็นชุดย่อยๆ ได้

จวีวรรณ คูหาอภิณันท์ (2527, หน้า 111) ได้ให้ความหมายของหนังสือแบบเรียนว่า เป็นหนังสือที่ใช้สอนเป็นหลักในวิชาที่เรียนของเด็กแต่ละระดับชั้น หนังสือแบบเรียนจะต้องมีการจัดลำดับเนื้อเรื่องให้เหมาะสมและถูกต้อง เพื่อเป็นอุปกรณ์การเรียนรู้อันสำคัญสำหรับวิชาที่กำหนดให้

นวลจันทร์ รัตนกร และ สุภัทรา ฉัตรเงิน (2529, หน้า 10) ได้ให้ความหมายว่า เป็นหนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งที่เรียบเรียงอย่างมีระบบ ประกอบด้วย เนื้อหาวิชาและวิธีการเรียนอย่างละเอียด ครอบคลุมเนื้อหาตามหลักสูตร จัดทำเป็นรูปเล่มอย่างเรียบร้อย โดยมีวัตถุประสงค์ใช้เป็นหลักในการเรียนการสอนของโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย

วีระ ไทยพาณิชย์ (2529, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า เป็นข้อมูลที่ออกแบบและเรียบเรียงหรือเขียนขึ้นสำหรับศึกษาค้นคว้าและจัดรวบรวมเป็นบท ปกติประกอบด้วย คำนำ สารบัญ บทหรือหน่วย คำแปลศัพท์และดัชนี หนังสือเรียนบางเล่มจะมีคำถามท้ายบท ทบทวนแนะนำกิจกรรม

จินตนา ไบกาสุย (2534, หน้า 18) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียนว่า หมายถึง หนังสือที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้ใช้สำหรับการเรียน มีสาระตรงตามที่ระบุไว้ในหลักสูตรอย่างถูกต้อง ครบถ้วน อาจจะมีลักษณะเป็นเล่ม เป็นแผ่น หรือเป็นชุดก็ได้ หนังสือเรียนแต่เดิมอาจจะเรียกชื่อต่างๆ กัน เช่น แบบเรียน แบบสอนอ่าน หนังสืออ่าน หนังสือประกอบการเรียน

ภิญญาพร นิตยะประภา (2534, หน้า 38) ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า เป็นหนังสือที่เด็กต้องเรียนและเป็นเครื่องมือในการเรียนการสอนในโรงเรียนตามปกติ

กิดานันท์ มลิทอง (2536, หน้า 97) ได้ให้ความหมายของหนังสือเรียน ไว้ว่า เป็นสื่อการเรียนที่อยู่ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีที่สุดวิธีหนึ่ง เนื่องจากสามารถอ่านได้ตามอัตราความสามารถของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะในส่วนใดที่ไม่เข้าใจก็สามารถอ่านทบทวนซ้ำในส่วนนั้นๆ

จากความหมายของหนังสือเรียนตามที่กล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปความหมายของหนังสือเรียนไว้ว่า หนังสือเรียน คือ หนังสือที่ใช้ในการเรียนวิชาใดวิชาหนึ่งที่ถูกเรียบเรียงขึ้นอย่างเป็นระบบถูกต้องและครบถ้วนตามหลักสูตรที่กำหนดไว้ เพื่อใช้สำหรับการค้นคว้าหรือเป็นสื่อการเรียนการสอน

ความสำคัญของหนังสือเรียน

ความสำคัญของหนังสือแบบเรียนมีผู้ให้ความหมายในแง่มุมต่างๆ ไว้ดังนี้

Brown (อ้างใน วาริ ธีระจิตร, 2522, หน้า 11) ได้สรุปความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ราคาถูก ใช้ได้นาน ใช้แล้วใช้อีกได้ และจะช่วยให้เด็กได้ศึกษาเป็นรายบุคคลได้ดี เพื่อช่วยให้เรียนตามกำลังความสามารถ
2. หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ที่เด็กแต่ละคนสามารถเรียนคนละสิ่งได้ ในเวลาเดียวกัน เรียนซ้ำกี่ครั้งก็ได้ตามความต้องการและช่วยให้ครูมอบงานให้เด็กตามกำลังความสามารถของแต่ละคน
3. หนังสือเรียนช่วยส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นภายในห้องเรียน ให้ประสบการณ์ การอ่าน ให้คตินิยมใหม่ๆ
4. หนังสือเรียนช่วยให้เด็กรู้วิธีศึกษาเป็นอุปกรณ์ที่รวบรวมหลักฐานต่างๆ และช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ได้
5. หนังสือเรียนช่วยปรับปรุงทักษะของครูโดยเฉพาะครูใหม่ เพราะหนังสือเรียนมีเนื้อหาตรงตามหลักสูตร การจัดทำก็ต้องมีความพิถีพิถันและการรอบรู้มาก คำนึงถึงหลักการเรียนการสอน ความสนใจและความสามารถของเด็กแต่ละวัยด้วย
6. หนังสือเรียนเป็นแหล่งข้อมูลที่จะให้เนื้อเรื่องและคำตอบในปัญหาต่างๆ อย่างมีขอบเขตในรายวิชานั้นๆ และเหมาะกับระดับความรู้ของผู้เรียน
7. หนังสือเรียนเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคหนังสืออย่างอื่นติดตามออกมา เช่น หนังสืออ่านประกอบ หนังสือแบบฝึกหัด หนังสือคู่มือครู และอื่นๆ

ประทีป จรัสรุ่งรวิวรร (2514, หน้า 4) ได้วิเคราะห์ความสำคัญของหนังสือเรียน จากแหล่งต่างๆ แล้วสรุปได้ดังนี้

1. หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนชนิดหนึ่งที่มีบทบาทต่อการรวบรวมเนื้อหาวิชา ความมุ่งหมายของการเรียนการสอน
2. ช่วยแนะนำกิจกรรมและวัสดุ อุปกรณ์การสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียน
3. ช่วยเสริมสร้างนิสัยรักการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และฝึกทักษะในการอ่านเพิ่มเติมและฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิจาร์ณเปรียบเทียบ สรุปความจริงที่ค้นคว้า และเข้าใจว่าส่วนใดของหนังสือเรียนเป็นความคิดส่วนตัวของผู้แต่ง ส่วนใดเป็นความจริง

4. เป็นศูนย์กลางให้นักเรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลได้ร่วมเรียนเรื่องเดียวกัน

5. หนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์ที่มีเนื้อหาวิชาหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนได้ศึกษาหาความรู้ได้เต็มความมุ่งหมายของหลักสูตร และตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียน ดังนั้นหนังสือเรียนจึงมีบทบาทส่งเสริมการปรับปรุงหลักสูตร

6. ช่วยสื่อความหมายให้ครูและนักเรียน เข้าใจเนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ตรงกันเพื่อดำเนินการเรียนการสอนให้บรรลุผลสำเร็จ

ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์ (2525, หน้า 5) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. ช่วยจัดลำดับและรวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน
2. เป็นอุปกรณ์ที่มีเนื้อหาวิชาตามแนวหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนหาความรู้ได้ครบถ้วนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. เป็นคู่มือแนะนำการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม และช่วยวางโครงการทำงานของนักเรียนในห้องเรียน
4. ช่วยให้ครูตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
5. กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ
6. ช่วยส่งเสริมให้มีแหล่งความรู้ ช่วยสรุปให้ง่ายพอกับวัยและความสนใจของนักเรียน

ดักลาส (Douglas, 1958, p.543 อ้างใน วีระ พุ่มไม้, 2541, หน้า 13) ได้กล่าวสรุปถึงความสำคัญของหนังสือเรียนไว้ 7 ประการ คือ

1. ช่วยจัดลำดับและรวบรวมเนื้อหาวิชาในการเรียนการสอน
2. เป็นอุปกรณ์ที่มีเนื้อหาวิชาตามแนวหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนได้ความรู้ครบถ้วนตามจุดประสงค์ของหลักสูตร
3. เป็นคู่มือแนะนำการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม และช่วยวางโครงการทำงานของนักเรียนในห้องเรียน

4. ช่วยให้ครูตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม
5. กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิเคราะห์เปรียบเทียบ
6. ช่วยส่งเสริมให้มีแหล่งความรู้ ช่วยสรุปให้ง่ายพอเหมาะกับวัย และความสนใจของ

นักเรียน

7. ช่วยแนะแนวทางให้นักเรียนทดสอบทฤษฎีที่เรียนมาแล้วว่าเป็นความจริงหรือไม่

โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2521, หน้า 8) ได้ให้ความสำคัญของหนังสือเรียนว่า

1. เป็นแหล่งข้อมูลที่จะให้เนื้อเรื่องและคำตอบในปัญหาต่างๆ ในวิชานั้นๆ และความรู้ของผู้เรียนในชั้นนั้นๆ
2. เป็นแหล่งตรวจสอบผลการทดลอง กฎเกณฑ์หรือทฤษฎีต่างๆ ว่าตรงกันกับการทดลองจริงหรือตรงกับแหล่งอื่นหรือไม่
3. เป็นแหล่งกิจกรรม เป็นคู่มือแนะแนวทางให้เกิดการศึกษา สอบสวนหรือค้นคว้าทดลอง
4. เป็นเครื่องมือที่กะทัดรัด ช่วยสรุป ช่วยย้ำความรู้ความเข้าใจอย่างมีระเบียบ ทั้งยังมีกิจกรรมหรือแบบฝึกหัด เสริมสร้างความเข้าใจให้พัฒนาสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามระดับชั้นเรียน
5. เป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยสร้างความคิดอันดับแรก อันทำให้นักวิชาการหลายท่านเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์หนังสืออื่นติดตามออกมา เช่น หนังสือแนะนำการใช้หนังสือเล่มนั้น และ หนังสืออ่านประกอบหรืออ่านเพิ่มเติมที่ให้เนื้อหาละเอียดขึ้นไปอีก หนังสือเรียนจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นพื้นฐานหรือบันไดทางวิชาการ

แมกซ์เวลล์ (Maxwell, 1951, pp.10-12 อ้างใน วีระ พุ่มไม้, 2541, 14) ได้กล่าวถึงความสำคัญ และประโยชน์ของหนังสือเรียนไว้ดังนี้

1. เป็นแหล่งที่ให้ความรู้ที่ถูกต้อง
2. เป็นแหล่งวิทยาการให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

3. ช่วยเรียบเรียงเนื้อหาวิชาและเป็นมาตรฐานสำหรับครูในการเลือกเนื้อหาที่จะนำมาสอน

4. ช่วยประหยัดเวลา คือ ช่วยให้ครูได้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องเสียเวลาในการค้นคว้ามากนัก

โรเมย์ (Romey, 1958, p.50 อ้างใน วีระ พุ่มไม้, 2541, 14) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียน ไว้ดังนี้

1. หนังสือเรียนเป็นแหล่งวิชาการให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม
2. หนังสือเรียนช่วยเรียบเรียงเนื้อหา และเป็นมาตรฐานสำหรับครูในการเลือกเนื้อหาวิชาที่จะใช้สอนได้
3. หนังสือเรียนช่วยครูในการหาความรู้เพิ่มเติม โดยแนะนำแหล่งวิชาการให้ครูเสนอแนะกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสอน การเสนออุปกรณ์การสอนที่เกี่ยวข้องกับการเรียน
4. หนังสือเรียนช่วยเป็นศูนย์กลางให้ครูและนักเรียนทุกคนได้รู้และเข้าใจเนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน
5. ช่วยประหยัดเวลา คือ ช่วยให้ครูทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องเสียเวลาในการศึกษาค้นคว้าวิชาการที่จะนำมาสอนมากนัก

ช่วงชัย ทาเวียง (2532, หน้า 14) ได้สรุปถึงความสำคัญของหนังสือเรียน ไว้ดังนี้

1. ความสำคัญของหนังสือเรียนต่อครูผู้สอน คือ
 - 1.1 เป็นเครื่องชี้แนะเกี่ยวกับการจัดเนื้อหาและวัสดุอุปกรณ์ในการเรียนการสอน
 - 1.2 เป็นเครื่องชี้แนะในการวางแผนการสอน การเรียงลำดับความสัมพันธ์ของเนื้อหา
 - 1.3 เป็นเครื่องช่วยประหยัดเวลา ทำให้ครูทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องเสียเวลาในการศึกษาค้นคว้าให้มากนัก
 - 1.4 เป็นตัวเสนอการนำหลักสูตรและข้อเท็จจริงของเนื้อหาไปใช้
 - 1.5 เป็นแหล่งความรู้และกระตุ้นให้เกิดการศึกษาค้นคว้า

2. ความสำคัญของหนังสือเรียนต่อนักเรียน คือ

- 2.1 เป็นแหล่งให้นักเรียนได้อ่านและค้นคว้าในสิ่งที่นักเรียนไม่เข้าใจ
- 2.2 เป็นศูนย์กลางให้นักเรียนทุกคนได้รู้และเข้าใจเนื้อหาเรื่องเดียวกันได้ตรงกัน
- 2.3 กระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดหาเหตุผล วิचारณ์ เปรียบเทียบ

จากการที่นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือเรียน สรุปได้ว่าหนังสือเรียนเป็นอุปกรณ์การสอนที่สำคัญ เป็นแหล่งความรู้โดยมีเนื้อหาวิชาตามแนวหลักสูตร หนังสือเรียนมีความสำคัญทั้งต่อครูผู้สอน และตัวนักเรียน เพราะหนังสือเรียนที่ดีเป็นเครื่องมือที่ให้แนวทางแก่ครูในการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยให้นักเรียนประสบผลสำเร็จในการเรียน ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพของหนังสือเรียนให้ดีขึ้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก และในการพัฒนาคุณภาพหนังสือเรียนก็ต้องมีแนวทางในการพัฒนาที่ชัดเจนด้วย

ลักษณะหนังสือเรียนที่ดีและเกณฑ์ในการพิจารณาหนังสือเรียน

ในปัจจุบันมีการจัดพิมพ์หนังสือเรียนออกมาจำหน่ายมากมายหลายเล่มในแต่ละวิชา มีทั้งที่จัดพิมพ์โดยกรมวิชาการและที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชน จำเป็นต้องมีการพิจารณาหนังสือเหล่านั้นว่ามีคุณภาพเหมาะสมกับการนำไปใช้หรือไม่ จึงมีนักวิชาการทางด้านหลักสูตรหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี และเกณฑ์ในการพิจารณาหนังสือเรียนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ เนื้อหาไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

ก้อ สวัสดิ์พานิชย์ (2507, หน้า 34) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนที่ดีไว้พอสรุปได้ ดังนี้

1. หนังสือเรียนจะต้องแบ่งออกเป็นบท แต่ละบทจะต้องให้ความรู้แก่เด็กเป็นตอนๆ แต่ละตอนก็ต้องให้มีความยาวพอเหมาะแก่การสอนของครู
2. การให้ความรู้ควรทันสมัย เพราะเวลานี้โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิทยาการสาขาต่างๆ ก็กำลังก้าวหน้า หนังสือเรียนที่ดีจะต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยอยู่เสมอ

รัญจวน อินทรกำแหง (2508, หน้า 181) ได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ 7 ประการ คือ

1. หนังสือเรียนต้องถูกต้องและเที่ยงตรง เช่น ให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ใช้สำนวนภาษาที่ถูกต้อง การแบ่งวรรคตอน การย่อหน้าถูกต้อง และเรื่องความเที่ยงตรง คือ หนังสือเรียนที่ดีต้องให้ข้อเท็จจริงที่เป็นกลาง ไม่ลำเอียง หรือชักจูงให้เกิดความเข้าใจผิดไปจากความจริง
2. ความยากง่ายของภาษาที่ใช้ในการเขียนหนังสือเรียนต้องเป็นภาษาที่ง่าย โดยเฉพาะหนังสือเรียนสำหรับเด็กเล็ก และเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันมากที่สุด
3. การจัดรูปแบบของหนังสือเรียน การแบ่งบทแต่ละบทจะต้องให้ความรู้เป็นตอนๆ การจัดหน้าควรพิถีพิถัน คือ การย่อหน้า การเว้นที่ว่างริมขอบกระดาษทั้งสองด้าน การใช้ขนาดของตัวพิมพ์ การออกแบบพิมพ์ ปกในควรบอกเรื่องราวที่จำเป็นให้ครบถ้วน สารบัญ และคำนำจะต้องวางรูปให้ดีและอยู่ในลำดับที่เหมาะสม
4. ภาพประกอบหนังสือเรียน สำหรับเด็กเล็กควรมีภาพประกอบมากกว่าเด็กโต ภาพประกอบต้องชัดเจน และสวยงาม ถ้าเป็นภาพสีต้องตรงกับสภาพความเป็นจริงได้ก็ยิ่งดีขนาดของภาพควรไม่เล็กไม่ใหญ่เกินไป
5. มีคุณภาพดี ราคาถูก
6. มีความประณีตในการเย็บเล่ม
7. เนื้อหาทันสมัยและควรมีการปรับปรุงอยู่เสมอ

สิรินทร์ ชวงโชติ และอรสา ภูมิารีย์ ปุกนุก (2512, หน้า 8) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของหนังสือเรียนที่ดี ไว้ว่า

1. ควรมีเนื้อหาตรงตามหลักสูตร และประมวลการสอนตามวิชาและชั้นที่กำหนด
2. ควรมีความถูกต้องเที่ยงตรงในเรื่องต่อไปนี้ คือ ข้อเท็จจริง ตัวสะกด การันต์ การแบ่งวรรคตอนและการย่อหน้า ใช้ภาพประกอบที่สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง นอกจากนี้ผู้แต่งควรแสดงทรรศนะที่เป็นกลาง
3. เนื้อหาสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
4. ใช้สำนวนภาษาที่ชวนอ่าน และเหมาะสมกับวัยของนักเรียน
5. มีภาพประกอบที่ชัดเจนและสวยงาม
6. การจัดรูปเล่มเหมาะสม
7. มีส่วนประกอบต่างๆ เช่น สารบัญ เเงอรรถ อภิธานศัพท์ แผนที่และแผนภูมิ

อินโลว์ (Inlow, 1963, pp.157-159) ได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดี ดังนี้

1. ต้องเป็นหนังสือเรียนที่ทันสมัยต่อเหตุการณ์ต่างๆ
2. ผู้แต่งหนังสือเรียนจะต้องมีความรู้และความสามารถในระดับชั้นของหนังสือเรียนเป็นอย่างดี
3. เนื้อหาของหนังสือเรียนได้มาตรฐานตามหลักวิชาการ และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น มีจุดมุ่งหมาย และวิธีการเสนอเนื้อหาดี เนื้อหาเหมาะสมกับระดับชั้น และวัยของนักเรียน มีบทอภิปรายแสดงความคิดเห็นและให้ความคิดรวบยอด (Concept)
4. แนวการเขียน (Style) ตรงตามมาตรฐานที่ยอมรับในปัจจุบัน เช่น มีความหมายชัดเจน ใช้คำศัพท์เหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียน ฯลฯ
5. หนังสือเรียนควรมีรูปแบบสวยงาม เช่น กระดาษมีคุณภาพดี ตัวพิมพ์อ่านง่าย ขนาดรูปเล่มน่าอ่าน
6. มีเอกสารอ้างอิง และบอกถึงที่มาของข้อมูล
7. มีสารบัญ คำนำ อภิธานศัพท์ ดัชนี

วารี ภิระจิตร (2522, หน้า 12) ได้กล่าวว่าเนื้อหาที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

1. เนื้อหาในหนังสือเรียนตรงตามหลักสูตร มีความถูกต้องเที่ยงตรงในเรื่องข้อเท็จจริง ไม่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่ง หรือชักจูงเด็กให้มีความคิดไขว่เขวผิดจากความเป็นจริงไป
2. เนื้อหาในหนังสือเรียนควรเรียบเรียงให้นักเรียนได้อ่านเพื่อความเข้าใจแต่เพียงอย่างเดียว
3. ภาษาที่ใช้ในหนังสือเรียนควรเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่ายเหมาะสมกับวัยและชั้นเรียน

ปทุม พงษ์สุชาติ (2524, หน้า 19-20) ได้วิเคราะห์ลักษณะของหนังสือเรียนจากแหล่งต่างๆ แล้ว ได้สรุปคุณลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีไว้ดังนี้ คือ

1. เนื้อหาต้องตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และจำนวนเรื่องที่เขียน ควรมีครบตามประมวลการสอนที่กำหนดไว้
2. เนื้อหาส่วนที่เป็นข้อเท็จจริงต้องถูกต้องตามความเป็นจริง

3. เนื้อหาส่วนที่เป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน ต้องเขียนขึ้นโดยปราศจากอคติหรือความลำเอียงเป็นส่วนตัว
4. เนื้อหาที่เสนอมีความหมาย ละเจียด เหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน
5. การเสนอของเนื้อหาและการจัดทำหนังสือทั้งหมด ทำโดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาเป็นสำคัญ
6. การเขียนเนื้อหาควรเขียนให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปตลอดเล่ม
7. การเสนอตัวอย่างควรมีปริมาณพอเหมาะ และตัวอย่างนั้นๆ ควรมีคุณภาพที่ดีและเหมาะสมที่นำเสนอ
8. เนื้อหาไม่ควรมีมากเกินไป จนเวลาเรียนที่กำหนดไว้ไม่เพียงพอ
9. การใช้ภาษาในการพรรณนา อธิบายเนื้อหาหรือภาพประกอบ ต้องเป็นภาษาที่อ่านเข้าใจง่าย สำนวนภาษาสละสลวย เป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้ภาษาได้
10. เนื้อหาในเล่มควรใช้ได้กับการสอนหลายๆ แบบ
11. ผู้เขียนควรเป็นผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เรียนโดยตรง
12. ภาพประกอบ แผนภูมิ ฯลฯ ต้องมีขนาดโตพอเหมาะ ชัดเจนตรงตามเนื้อเรื่องและนำมาเสนอในที่เหมาะสม
13. ควรมีเชิงอรรถและบรรณานุกรม เพื่อแสดงหลักฐานการค้นคว้า ยืนยันข้อเท็จจริงในหนังสือนั้น และเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าต่อไป
14. ส่วนประกอบของหนังสืออื่นๆ เช่น ปก กระดาษที่พิมพ์ ควรใช้ชนิดที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านได้และดูแข็งแรงทนทาน

วิจัย ราชบุรีศิริ (2524, หน้า 137-138) ได้สรุปเกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาที่ดีของหนังสือเรียนไว้ ดังนี้

1. สาระด้านความรู้
 - 1.1 มีเนื้อหาสอดคล้องตามหลักสูตร
 - 1.2 การจัดเนื้อหาเหมาะสม เช่น เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เรียงลำดับตามเวลาหรือเรียงลำดับตามโครงสร้างของความรู้แต่ละวิชา
 - 1.3 เนื้อหามีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น

- 1.4 เนื้อหาทันสมัย ถูกต้องตามหลักและลักษณะของวิชา
- 1.5 ใช้คำศัพท์และสำนวนที่นักเรียนเข้าใจได้ง่าย
- 1.6 มีคำอธิบาย คำจำกัดความและตัวอย่างชัดเจน
- 1.7 ผู้เขียนมีแบบการเขียนที่น่าสนใจให้แนวคิดและค่านิยมที่ถูกต้อง
- 1.8 เนื้อหาแต่ละหัวข้อและแต่ละบทมีปริมาณเหมาะสม
2. สาระด้านสติปัญญา
 - 2.1 เนื้อหาสอดคล้องกับหลักการเรียนการสอน
 - 2.2 เนื้อหามีความสัมพันธ์กับประสบการณ์ของผู้เรียน
 - 2.3 เนื้อหาส่งเสริมค่านิยมและทัศนคติที่ดี
 - 2.4 ส่งเสริมให้เกิดการคิดและค้นคว้าเพิ่มเติม
 - 2.5 ให้ความรู้ในสิ่งที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้
 - 2.6 มีการจูงใจให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526, หน้า 151) ได้กล่าวถึงข้อดีของหนังสือเรียน ดังนี้

1. หนังสือเรียนจะจัดการสอนไว้อย่างมีระเบียบในส่วนของเนื้อหาความต่อเนื่อง ลำดับความยากง่าย เพื่อช่วยให้การเรียนรู้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. หนังสือเรียนจะแนะนำวิธีเรียนและกิจกรรมตามคำถามแล้วบอกแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมที่เป็นลักษณะหนึ่งของรูปแบบของหนังสือเรียนที่ดี ซึ่งต้องทำหน้าที่เหล่านี้ด้วย
3. หนังสือเรียนจะปรับปรุงแก้ไขข้อปฏิบัติทางการสอนให้มีระเบียบขึ้น ที่เคยสอนยากสอนง่ายขึ้น กิจกรรมที่เคยเสนอแนะไม่ได้ ก็ดีขึ้น

เอนก รัตนปิยะภากรณ์ (2531, หน้า 56) ได้กล่าวว่าหนังสือเรียนมีคุณภาพดีในด้านเนื้อหาควรมีลักษณะ ดังนี้

1. มีเนื้อหาถูกต้อง ครบถ้วน ตรงตามหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชา
2. เนื้อหาสาระและตัวอย่างที่แสดงไว้ในหนังสือเรียนสามารถช่วยให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย
3. เนื้อหาที่เกี่ยวกับตัวเลข สถิติต่างๆ จะต้องถูกต้องเป็นปัจจุบันและทันสมัย

4. เนื้อหามีความยากง่ายพอเหมาะกับระดับชั้นของผู้เรียน
5. ปริมาณเนื้อหาจะต้องเหมาะสมกับคาบเวลาที่จัดให้เรียน
6. การเรียบเรียงเนื้อหาควรเป็นไปตามลำดับขั้นตอน โดยเริ่มจากง่ายไปหายาก
7. การเรียบเรียงเนื้อหาวิชาต้องมีความถูกต้องตรงตามหลักการ
8. ลำนวนภาษาที่ใช้จะต้องถูกต้องตรงตามหลักการใช้ภาษาที่ดี

พรจันทร์ จันทวิมล และคณะ (2534, หน้า 9) ได้กล่าวถึงลักษณะหนังสือที่ดี แบ่งออกได้ 3 ประการ คือ

1. ด้านเทคนิคการพิมพ์และการจัดรูปแบบ การจัดพิมพ์ภาพและตัวอักษรนั้นต้องชัดเจน ปกติต้องสวยงาม ดึงดูดความสนใจเด็ก ขนาดรูปแบบเหมาะสมกับความต้องการของเด็ก คุณภาพของกระดาษต้องดี ขนาดตัวอักษรเหมาะสมกับวัยของเด็ก การจัดหน้าหนังสือดูโปร่งตา ภาพกับตัวอักษรไม่ทับกัน และชื่อเรื่องดึงดูดความสนใจของเด็ก
2. ด้านเนื้อหา เนื้อหาน่าสนใจ มีความสนุกสนาน ความยากง่ายเหมาะสมกับวัย เนื้อหาต้องถูกต้อง การดำเนินเรื่องควรเข้าใจชวนให้ติดตาม เนื้อหาของเรื่องในแง่ของความสั้นยาวจะต้องเหมาะสมกับวัยของเด็กเป็นอย่างมาก ไม่ยาวเกินไปหรือสั้นเกินไปในเด็กแต่ละวัย ประโยชน์และแง่คิดหลังจากการอ่านหนังสือเล่มนี้แล้ว เด็กจะได้รับประโยชน์จากการอ่านไปได้อย่างไรบ้าง และสำนวนภาษาจะต้องเหมาะสมกับวัยของเด็กเป็นอย่างยิ่ง
3. ด้านภาพประกอบ ปกติแล้วหนังสือสำหรับเด็กจะมีภาพประกอบเกือบทุกหน้า ไม่ว่าจะเป็นบันทึกดี สาระดี หรือร้อยกรอง ภาพประกอบนั้นจะต้องมีสีสันสวยงาม สอดคล้องกับเนื้อเรื่อง ภาพต้องถูกต้องขนาดภาพเหมาะสมกับขนาดของรูปแบบ และน่าสนใจ

วิชัย ตันศิริ, สุวนิต ยมาภัย และ จรวยพร ธรณินทร์ (อ้างใน จินตนา ไบกาซูยี, 2534, หน้า 49) ได้แสดงความคิดเห็นต่อลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาไว้ ดังนี้

1. มีระบบการจัดโครงสร้างของเนื้อหาอย่างแน่นอน มีเนื้อหาตามลำดับขั้นตอนตามวิชา ทฤษฎีและหลักสูตรที่กำหนดไว้ ส่วนการเสนอเนื้อหาต้องมีสัมพันธภาพ
2. มีการใช้คำถามนำที่กระตุ้นความคิด เพื่อนำไปสู่การค้นหาคำตอบของเนื้อหา ใน

บางครั้งบางวิชาหนังสือเรียนอาจจะเขียนเป็นเรื่องๆ โดยมีคำถามจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่งได้ และในบางครั้งการมีกรอบความคิดรวบยอดหรือจุดประสงค์ของการเรียนรู้ไว้ในตอนต้นๆ ของบท จะทำให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งที่ตนกำลังอ่านมากขึ้น และการมีกิจกรรม แบบฝึกหัด แบบประเมินผลหรือแบบทดสอบผ่านจุดประสงค์ก็เป็นสิ่งจำเป็นและช่วยในการเรียนการสอน

3. มีความทันสมัยในเนื้อหา
4. มีความชัดเจนในการอธิบายเนื้อหา

หลักเกณฑ์ในการเลือกและประเมินผลหนังสือเรียน

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526, หน้า 153) ได้ตั้งเกณฑ์ประเมินผลด้านเนื้อหาไว้ ดังนี้

1. ผู้เขียนเป็นที่ยอมรับในสาขาวิชาที่เขียนหรือไม่เพียงใด
2. ตรงและครบตามหลักสูตรหรือไม่
3. สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเพียงใด
4. ภาษาที่ใช้
5. ความถูกต้องของเนื้อหา
6. คุณธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

ชม ภูมิภาค (ม.ป.ป., หน้า 128) ได้ตั้งเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียนไว้ ดังนี้

1. เนื้อหา เช่น ผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านนั้นไหม ? เนื้อหาดูตรงกับวัตถุประสงค์ในหลักสูตรหรือไม่ ? เรื่องต่างๆ นั้น เสนอโดยปราศจากอคติหรือไม่ ?
2. การดำเนินการกับเนื้อหา เช่น สภาพเหมาะสมกับระดับอายุของเด็กไหม ? (ดูความยาวของประโยค ความยาวของวรรคตอน การเปรียบเทียบ) ศัพท์เหมาะสมกับระดับอายุไหม ?
3. รูปแบบการเขียนเหมาะสมกับระดับชั้นและวัยของนักเรียนเพียงใด ? และสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลหรือไม่ ?

นวลจันทร์ รัตนกร และ สุภัทรา ฉัตรเงิน (2529, หน้า 69) ได้สรุปหลักเกณฑ์การประเมินคุณค่าหนังสือเรียนไว้ ดังนี้

1. เนื้อหา

- ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของหลักสูตร
 - ต้องมีความครบถ้วนตามคำอธิบายวิชา
 - มีความถูกต้องตามหลักวิชา
 - มีการเรียงลำดับขั้นตอนของการเรียนรู้
 - ปริมาณของเนื้อหามีความเหมาะสมเมื่อเทียบกับคาบเวลาเรียน
 - มีความยากง่ายเหมาะสมกับระดับชั้น
2. การเสนอเนื้อหาและการใช้ภาษา
- ใช้ภาษาถูกต้องตามลักษณะของภาษา
 - สื่อความหมายได้ชัดเจน ข้อความไม่สับสน
 - มีความเหมาะสมของภาษาเทียบกับระดับชั้นเรียน
 - ถ้าใช้ศัพท์เฉพาะ ต้องใช้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ธาดาศักดิ์ วชิรวิธาพงษ์ (2525, หน้า 150) ได้สรุปหลักในการพิจารณาหนังสือสารคดี หรือวิชาการไว้ดังนี้

1. เนื้อหาและสาระของหนังสือ ว่ามีเนื้อหาสาระสมบูรณ์ ถูกต้องหรือไม่ เหมาะสมกับนักเรียนระดับไหน หรือบุคคลทั่วไป
2. วิธีเสนอเรื่อง หรือวิธีเขียนชวนอ่านหรือไม่
3. การวางโครงเรื่อง เป็นลำดับสัมพันธ์กันหรือไม่
4. ขอบเขตของเรื่อง กว้างขวางลึกซึ้งเพียงไร

ประหยัด สายวิเชียร (2524-2525, หน้า 172) ได้สรุปการพิจารณาสาระของหนังสือเรียน ไว้ดังนี้

1. ด้านสาระความรู้
 - 1.1 มีเนื้อหาครบตามหลักสูตรหรือไม่
 - 1.2 เนื้อหาสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการสอนหรือไม่
 - 1.3 เนื้อหาวิชาทันสมัยและมีลักษณะสัมพันธ์กับวิชานั้นหรือไม่
 - 1.4 วิธีเขียน น่าสนใจเพียงไร

2. ด้านสติปัญญา

2.1 เนื้อหาวิชาสอดคล้องกับหลักการเรียนการสอน และหลักจิตวิทยาการเรียนรู้

เพียงใด

2.2 เนื้อหาวิชาเหมาะสมกับบุคลิกภาวะ ความสามารถ และความสนใจของผู้เรียน

หรือไม่

2.3 เนื้อหาวิชาส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของผู้เรียนเพียงใด

2.4 เนื้อหาวิชาส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ค่านิยม และทัศนคติอันพึงประสงค์

เพียงใด

โกชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2520, หน้า 31-37) ได้กล่าวว่าหนังสือเรียนที่เขียนเป็นรายเล่ม ควรมีการกลั่นกรองประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. เนื้อหา มีการจัดหมวดหมู่และเรียงลำดับเรียบร้อยแล้ว
2. สารัตถะของเนื้อหาควรนำเสนออย่างตรงไปตรงมาชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าจะอะไร

คือ นิยาม กฎ หลักการ ตัวอย่าง ความจริง ความคิดเห็น การคาดคะเน

3. การใช้ภาษานำไปสู่ความเข้าใจอันถูกต้อง เช่น การใช้ศัพท์ วลี ประโยค และ

สำนวน เป็นต้น

4. เนื้อหาที่ดีควรสนองตอบความมุ่งหมายของหลักสูตรอย่างครบถ้วน
5. เนื้อหา มีการอ้างอิงหลักฐานอย่างถูกต้อง ข้อนี้หมายถึง เมื่อเราวิเคราะห์หนังสือ

เรียน เราควรแยกแยะพิจารณาเนื้อหาที่เสนอไว้ในเล่ม โดยปกติแล้วลักษณะของเนื้อหาในหนังสือเรียน มักจะประกอบด้วย

- ก. ความจริงที่ควรแก่การยอมรับ
- ข. กฎ หลัก ทฤษฎี ที่พิสูจน์แล้ว
- ค. ข้อพิสูจน์ และวิธีพิสูจน์
- ง. คำอธิบาย และหลักฐานที่อ้างอิง
- จ. ข้อสังเกต ความคิดเห็น คำวิจารณ์ หรือข้อสมมติฐานของผู้เขียน
- ฉ. ข้อเสนอแนะ ให้ศึกษาค้นคว้าต่อไป เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้มากขึ้น

ข. เมื่ออ่านจบเรื่อง หรือจบบท หรือจบเล่มแล้ว ควรสร้างความคิดรวบยอดตามลำดับชั้น และตรงเป้าหมายของวิชานั้น

6. เมื่อจบแต่ละบทหรือแต่ละเรื่อง ควรมีกิจกรรมเสนอแนะไว้ตอนท้ายมี 2 ลักษณะ คือ กิจกรรมหลัก หมายถึง กิจกรรมที่นักเรียนจำเป็นเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่สมบูรณ์ กิจกรรมเสริม หมายถึง กิจกรรมสำรองที่น่าจะได้ลงมือทำ ถ้าหากนักเรียนมีเวลาพอจัดเป็นกิจกรรมตามความพอใจและควรวิเคราะห์ว่าในหนังสือเรียนเล่มนั้น ได้แสดงการรวบรวมวัตถุดิบ หรือแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมไว้ชัดเจนหรือไม่ สะดวกต่อการติดตามไปค้นหาเพียงใด

7. เมื่อจบแต่ละบทหรือแต่ละเรื่องมีการวัดผลนักเรียนหรือไม่ลักษณะการวัดผลอาจจะเสนอออกมาในรูปแบบต่างๆ เช่น

- ก. คำถามท้ายบท หรือแบบฝึกหัดประเภทต่างๆ
- ข. ปัญหาให้แสดงความคิดเห็น
- ค. กิจกรรมที่ให้ทำและสามารถวัดผลได้

ทัศนีย์ คุงเมธี (ม.ป.ป., หน้า 173-174) ได้สรุปลักษณะของหนังสือในระดับชั้นประถมศึกษาที่ดี ควรประกอบด้วย

1. ด้านเนื้อหาสาระ

- มีเนื้อหาสาระ ครบตามหลักสูตร
- จัดเรียงลำดับอย่างมีระบบระเบียบ
- สำนวนภาษาสละสลวย
- เนื้อหาทันสมัย และถูกต้องตามหลักวิชา

2. ด้านความรู้ทางสติปัญญา

- การเสนอเนื้อหาเหมาะสมกับวัย และระดับชั้นของนักเรียน
- มีการอภิปราย หรือแสดงความคิดเห็นให้เกิดความคิดรวบยอดได้
- วิธีเสนอเรื่องราวชวนให้อ่าน เข้าใจง่าย
- มีสาระเป็นแก่นสาร ให้แง่คิดเพิ่มเติม
- มีความถูกต้องทางหลักวิชา

3. ด้านส่งเสริมการเรียนรู้การสอน

- มีกิจกรรมเสนอแนะให้ผู้เรียน
- มีบทสรุป และคำถามท้ายบทให้
- มีภาพประกอบสวยงาม และตรงประเด็น
- มีคำถามและแบบฝึกหัดให้ฝึกหัดคำ

จากการที่นักการศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีและเกณฑ์ในการพิจารณาหนังสือเรียน ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นจุดสำคัญสำหรับการที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์หนังสือเรียน

ในการวิเคราะห์หนังสือเรียนได้นักการศึกษาเสนอวิธีการวิเคราะห์หนังสือเรียน ไว้ดังนี้ เพตตี (Petty, 1965, pp.445-455) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์หนังสือเรียนโดยใช้ตารางวิเคราะห์ สรุปได้ว่า ในการใช้ตารางวิเคราะห์หนังสือเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาและประเมินค่าคุณลักษณะของหนังสือเรียน ซึ่งเขาใช้เวลาค้นคว้าทำหลายปี ตารางที่เขาสร้างขึ้นนี้ ครูและนิสิตปริญญาโทหลายร้อยคนยอมรับว่า เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมที่ใช้ในการพิจารณาและประเมินคุณค่าคุณลักษณะหนังสือเรียน เกณฑ์ดังกล่าวประกอบด้วยหัวข้อใหญ่ๆ 3 ตอน คือ เนื้อหาวิชา วิธีเขียนและการจัดรูปแบบและมีหัวข้อย่อยรายละเอียดลักษณะเฉพาะของแต่ละตอนอย่างชัดเจน โดยกำหนดคะแนนเต็มไว้ 1,000 คะแนน ให้น้ำหนักคะแนนของเนื้อหาวิชาร้อยละ 11 วิธีการเขียนร้อยละ 30 และการจัดทำรูปแบบร้อยละ 25 นอกจากนี้ยังมีส่วนสำคัญอีก 2 ส่วน คือ แนะนำหนังสือประกอบด้วยชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่ง การพิมพ์ และส่วนประกอบท้ายสุด เป็นการประเมินค่าหนังสือเรียนจากการพิจารณาคะแนนที่ได้

โกชัย สาริกบุตร และ สมพร สาริกบุตร (2521, หน้า 13-14) ได้กล่าวถึงวิธีวิเคราะห์ที่มีผู้ทำได้ ดังนี้

1. วิเคราะห์โดยนำเอาหนังสือเรียนวิชาเดียวกันมาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม ตั้งแต่เริ่มมีหนังสือเรียนวิชานั้นจนถึงมีใช้ในปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อดูพัฒนาการว่าแต่เดิมสอนอะไร และสิ่งที่นำมาสอนนั้นให้ประโยชน์ด้านใดมากน้อยเพียงใด

2. วิเคราะห์โดยการนำหนังสือเรียนของวิชาเดียวกัน ระดับชั้นเดียวกันมาเปรียบเทียบกันทุกเล่ม (เพราะมีผู้แต่งหลายท่านและแนวแต่งก็แตกต่างกันไป) แต่พิจารณาเฉพาะหนังสือเรียนที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อดูความแตกต่าง ความคล้ายคลึง ความเหมือน หรือจุดเน้นของหนังสือเรียนเท่านั้น

3. วิเคราะห์โดยสอบถามความเห็นจากผู้เรียนหนังสือเรียนเล่มนั้น โดยเปิดโอกาสให้ผู้อภิปรายตอบแบบสอบถาม หรือสัมภาษณ์ความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจะวัดความน่าอ่านของหนังสือเรียนได้ด้วย

4. วิเคราะห์โดยสอบถามความคิดเห็นจากครูผู้สอนหนังสือเรียนเล่มนั้น ซึ่งจะวัดความนิยมหรือประเมินคุณค่าบางประการของหนังสือเรียนเล่มนั้นได้

5. วิเคราะห์โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้อย่างมีเหตุผล เช่น ตั้งเกณฑ์ไว้ว่าหนังสือเรียนที่ดีควรเสนอเนื้อหาตอบสนองความมุ่งหมายของหลักสูตรวิชานั้นๆ เป็นต้น วิธีนี้ผู้วิเคราะห์จะต้องศึกษาหลักสูตร ความมุ่งหมายทั่วไป และความมุ่งหมายเฉพาะเรื่องของวิชานั้น เพื่อตั้งเกณฑ์ขึ้นมาอย่างรัดกุมเพียงพอ

ประพิมพ์พรรณ สุธรรมวงศ์ (อ้างในวิชัย ราษฎร์ศิริ, 2524, หน้า 139-142) ได้สรุป ขั้นตอนของการวิเคราะห์หนังสือเรียน ไว้ดังนี้

1. ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์หนังสือเรียน
2. ศึกษาหลักการวิเคราะห์หนังสือเรียนจากวารสารหนังสืองานวิจัย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์
3. สำรวจหนังสือเรียนที่จะใช้ในการวิเคราะห์
4. ตั้งเกณฑ์ในการวิเคราะห์เพื่อที่จะให้การวิเคราะห์เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
5. เลือกวิธีการวิเคราะห์
6. สร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์
7. สุ่มตัวอย่างประชากรที่จะนำมาวิเคราะห์
8. เก็บรวบรวมข้อมูล
9. นำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาอาจจะรู้จักในนามของการวิเคราะห์เอกสารที่มีวิธีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบในเอกสารที่ถูกเขียนหรือพิมพ์ขึ้น เช่น รายงานและบันทึกใน Office หนังสือเรียน หนังสืออ้างอิง จดหมาย ชีวประวัติ นิตยสาร รูปภาพ หรือการ์ตูน ในการศึกษาจะรวมและแยกข้อมูล ข้อเท็จจริงจากโครงเรื่องหรือการประเมินเนื้อหาของเอกสารตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นออกมาในรูปของความถี่หรือสัดส่วนของสิ่งที่สามารถมองเห็นในเอกสารนั้นได้ (Best, 1970, pp.133)

Berelson (1952 : 18 citing Borg, 1963, pp.256) ได้ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า เป็นเทคนิคการวิจัยที่บรรยายเนื้อหาของเอกสารอย่างเป็นระบบ ตามสภาพวัตถุวิสัยและในแง่เชิงปริมาณ

Krippendorff (อ้างใน อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรณาน, 2531, หน้า 10-11) ได้จำแนกการวิเคราะห์เนื้อหาเป็น 6 แบบ คือ

1. วิเคราะห์เนื้อหาระบบ
2. วิเคราะห์เนื้อหามาตรฐาน
3. วิเคราะห์เนื้อหาดัชนีบางอย่าง
4. วิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหากลุ่มคำแบบต่างๆ
5. วิเคราะห์เพื่อหาความหมาย
6. วิเคราะห์เพื่อหากระบวนการภายใน

นอกจากนี้ Best (1970, pp.133-134) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้

ดังนี้

1. เพื่อบรรยายเหตุการณ์และการฝึกฝนที่มีอยู่ทั่วไป
2. เพื่อค้นหาความสัมพันธ์ สำคัญหรือความสนใจในหัวข้อปัญหาที่มีอยู่
3. เพื่อค้นหาระดับความยากในหนังสือเรียนหรือสื่ออื่นๆ
4. เพื่อประเมินความลำเอียงของคำตัดสินหรือข่าวสารที่เสนอในหนังสือเรียน
5. เพื่อวิเคราะห์ชนิดของความคลาดเคลื่อนในการทำงานของนักเรียน
6. เพื่อวิเคราะห์การใช้ความนึกคิดของบุคคล พรรคการเมือง สถาบันหรือประเทศ
7. เพื่อเจาะลึกลักษณะการเขียน ความคิดหรือการสรุปเนื้อหาของนักเขียน

องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา นั้น สุรางค์ จันทวานิช (2533, หน้า 144) ได้กล่าวว่า มีองค์ประกอบหลักๆ 6 ประการ ได้แก่

1. แหล่งที่มาของข้อความหรือสาระ ได้แก่ ผู้สื่อ
2. กระบวนการใส่ความหมายของสาระ
3. ตัวสาระหรือข้อความ
4. วิธีถ่ายทอดสารไปยังผู้อื่น
5. ผู้รับสาร
6. กระบวนการถอดความหมายของสาร

นอกจากนี้ อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน (2531, หน้า 11-12) ได้กล่าวว่าการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องมีองค์ประกอบ ดังนี้

1. เนื้อหาที่จะวิเคราะห์ ซึ่งอยู่ในรูปเอกสารและรูปอื่นๆ เช่น รูปภาพ การตูน เป็นต้น
2. วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์เนื้อหามี 3 ประการ คือ
 - 2.1 เพื่อสรุปข้อมูล
 - 2.2 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายใน
 - 2.3 เพื่อหารูปแบบหรือความสัมพันธ์ภายนอก
3. หน่วยในการวิเคราะห์ ปกติจะมี 3 ประการ คือ
 - 3.1 หน่วยจากการสุ่ม
 - 3.2 หน่วยจากการบันทึก
 - 3.3 หน่วยจากเนื้อหา

ซึ่งในการสร้างหน่วยการวิเคราะห์อาจจะพิจารณาในด้านลักษณะทางกายภาพ เช่น จำนวนเล่มของรายงาน ฉบับ แผ่น ในด้านการอ้างอิง เช่น จากวัตถุ เหตุการณ์ บุคคล การกระทำในด้านโครงสร้าง เช่น ความรู้สึก ภาษา หรือทางด้านความหมาย เช่น การขอร้อง การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นต้น

ขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา สุรางค์ จันทวานิช (2533, หน้า 145) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ผู้วิจัยต้องตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นสำหรับการคัดเลือกเอกสารและหัวข้อที่จะทำการวิเคราะห์

2. ผู้วิจัยต้องวางเค้าโครงของข้อมูล โดยการทำรายชื่อคำหรือข้อความในเอกสารที่จะถูกนำมาวิเคราะห์แล้วแบ่งประเภทไว้
3. การวิเคราะห์จะต้องคำนึงถึงบริบท (Context) หรือสิ่งแวดล้อมประกอบ
4. การวิเคราะห์เนื้อหาอาจจะกระทำกับเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารและการวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความเอง

อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน (2531, หน้า 13) ได้สรุปขั้นตอนของการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 การแปลภาษาเป็นข้อมูล ผู้วิเคราะห์เก็บประเด็นที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหาสาระได้อย่างชัดเจนแล้วแยกเนื้อหาเป็นส่วนย่อยๆ หลายแบบ เช่น

- ก. แยกเป็นกลุ่มตามเนื้อหาหรือตัวแปร
- ข. แยกเป็นสาย เช่น เนื้อหาสาระที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน เนื้อหาสาระที่รุนแรงมากน้อย
- ค. แยกเป็นวงกลมย่อย เช่น เนื้อหาสาระที่นำมาจัดพวกเข้าด้วยกันเป็นวงๆ
- ง. แยกเป็นคาบมิติ เช่น จัดกลุ่มตามตัวแปร รูปแบบ
- จ. จัดทำเป็นกิ่งก้านต้นไม้ เช่น การจัดทำเป็นระเบียบแยกย่อยเป็นสาย

ขั้นที่ 2 การแปลข้อมูลออกเป็นตัวเลขสามารถทำได้ 2 แบบ คือ แปลเป็นจำนวน (หรือความถี่) กับแปลเป็นค่าหรือคะแนน

ในการวิเคราะห์เนื้อหานักวิจัยต้องมีความเข้าใจในการบรรยายคุณลักษณะต่างๆ ของเนื้อหาได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถอธิบายให้ได้ว่าเรื่องอะไรที่กำลังศึกษาอยู่ มีข้อมูลที่ต้องการอะไรบ้าง และคำนึงว่ามีอะไรบ้างที่ทำให้คุณลักษณะต่างๆ ของเนื้อหาเปลี่ยนแปลงไป

ความคิดเห็น

เลียรชัย เขียมวรรณ (2526, หน้า 174) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นว่า เป็นการมอง ทศนะ หรือข้อคิดที่บุคคลมีต่อสิ่งที่ได้ประพฤติดิปฏิบัติ ซึ่งความคิดเห็นนั้นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง

แปลงได้ ถ้าระยะเวลาในการปฏิบัติเปลี่ยนไป โดยอาจจะเป็นไปในทางสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการหรือระยะเวลาในการเรียนรู้

สุรางค์ จันทน์เอม (2529, หน้า 50-51) ได้กล่าวถึง ความคิดเห็น สรุปได้ว่า เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนเจตคติ ความคิดเห็นจึงมีความหมายแคบกว่าเจตคติ ความคิดเห็นของบุคคลอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามข้อเท็จจริง และเจตคติของบุคคล ความคิดเห็น คือ การอธิบายเหตุผลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ

บุญเรียง ขจรศิลป์ (2529, หน้า 110) กล่าวสรุปไว้ว่า เจตคติหรือความคิดเห็น หมายถึง สภาพการแสดงออกของจิตใจในการที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ

จากข้อความที่กล่าวมาทั้งหมด พอจะสรุปได้ว่าความคิดเห็น หมายถึง สภาพการแสดงออกของจิตใจในลักษณะใดลักษณะหนึ่งของบุคคลที่มีต่อสิ่งที่ได้ประพฤติดำเนินการ โดยการแสดงออกนั้นอาจเป็นไปในลักษณะสนับสนุนหรือคัดค้าน ซึ่งความคิดเห็นอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าระยะเวลาในการปฏิบัติเปลี่ยนไป

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สาลี ตั้งจิรังกูร (2516) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาแบบเรียนชีววิทยาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของ สสวท.ฉบับพ.ศ.2516 ผลการศึกษาพบว่า บทเรียนทั้งเล่มมีปริมาณของเนื้อหาในแง่ที่ทำให้ความรู้มีค่าเฉลี่ย 71.32% (ครบทั้ง 17 บท) ในแง่ความเข้าใจมีค่อนข้างน้อย 1.72 % เท่านั้น (ไม่พบในบทที่ 1, 2, 6, 7, 11, 12, 14 และ 17) สำหรับกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มีค่าเฉลี่ย 18.33 % (ไม่พบในบทที่ 3, 13)

วีระ ตั้งชาวล (2517) ได้ทำการวิเคราะห์แบบเรียนวิทยาศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่าหนังสือเรียนส่วนใหญ่เสนอเนื้อหาและการวัดผลตรงกับความมุ่งหมายข้อ 2 ที่ว่า "ให้มีความรู้ในสิ่งทั้งหลายและปรากฏการณ์รอบตัวว่าเป็นอย่างไร เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น" มากที่สุด รองลงมาตามลำดับ คือ ข้อ 3 ที่ว่า "ให้มีความเข้าใจเหตุผล พร้อมทั้งจะค้นคว้าหาความจริงเพิ่มเติม เพื่อเป็นความรู้รากฐานนำไปสู่วิชาวิทยาศาสตร์" ข้อ 1 ที่ว่า "เพื่อฝึกฝนให้เด็กเป็นผู้สนใจและรู้จักสังเกตธรรมชาติที่แวดล้อมตนอยู่" และข้อ 5 ที่ว่า "ให้รู้จักใช้วิธีการวิทยาศาสตร์สำหรับแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของตนเองได้" ส่วนข้อ 10 "ให้รู้ถึงความ

สัมพันธระหว่างประเทศในด้านวิทยาศาสตร์" ข้อ 11 "ให้มีนิสัยในการริเริ่มและสร้างสรรค์เพื่อช่วยส่งเสริมให้เป็นนักประดิษฐ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นรากฐานการประกอบสัมมาอาชีพ" และข้อ 7 "ให้เข้าใจผลงานของวิทยาศาสตร์ทั้งในด้านที่เป็นคุณและด้านที่อาจให้โทษแก่สังคม" เป็นข้อที่หนังสือเรียนเสนอเนื้อหาและการวัดผลได้ตรงน้อยที่สุด และความมุ่งหมายข้อ 8 "ให้รู้จักใช้และรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ" เป็นข้อที่ไม่มีเสนอไว้ในหนังสือเรียนทุกเล่ม

ศิริพร ลัมวิไล (2517) ได้ทำการวิเคราะห์แบบเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 2 ตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 ผลการวิจัยพบว่า หนังสือเรียนทุกๆ เล่ม เสนอเนื้อหาและการวัดผลคล้ายคลึงกัน คือ เสนอได้ตรงตามความมุ่งหมายในข้อ 2 มากที่สุด และเสนอเนื้อหาและการวัดผลตามความมุ่งหมายข้อ 9 น้อยที่สุด ส่วนหนังสือเรียนของ ประยงค์ พงษ์ทองเจริญ ไม่ได้เสนอเนื้อหาและการวัดผลข้อ 9 ได้เลย

สุภาพ พิพัฒน์พานิช (2517) ได้วิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 ตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 โดยวิเคราะห์หนังสือเรียนทั้งหมด 5 เล่ม ผลการวิจัยพบว่า หนังสือทุกเล่มเสนอเนื้อหา และการวัดผลตรงกับความมุ่งหมายข้อ 2 มากที่สุด นั่นคือความมุ่งหมายที่ว่าให้มีความรู้ในสิ่งทั้งหลายและปรากฏการณ์รอบตัวว่าเป็นอย่างไร เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น และหนังสือเรียนทุกเล่มได้เสนอเนื้อหาและการวัดผลไว้ น้อยที่สุด และไม่ได้เสนอได้เลย คือ ความมุ่งหมายข้อ 8, 9, 10 และ 11

อัมพร สาร (2517) ได้วิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2503 โดยวิเคราะห์หนังสือเรียน จำนวน 5 เล่ม ผลการวิจัยปรากฏว่า หนังสือเรียนทุกๆ เล่ม เสนอเนื้อหาได้คล้ายคลึงกัน คือ เสนอได้ตรงตามความมุ่งหมายในข้อ 2 มากที่สุดและเสนอเนื้อหาและการวัดผลได้ครบตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ทุกข้อ แต่ความมุ่งหมายของข้อ 9 เสนอไว้ น้อยที่สุด

ณรุทธิ์ สุทธิจิตต์ (2520) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลแบบเรียนคณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนชาวเขา ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียน จำนวน 4 เล่ม มีเนื้อหาและแนวคิดครอบคลุมเนื้อหาและแนวคิดของทั้งหลักสูตรประโยคประถมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2503 หลักสูตรประโยคประถมศึกษา พ.ศ.2521 (ฉบับร่าง) ป.1-4 หลักสูตรโรงเรียนชาวเขา พ.ศ.2508 ของกระทรวงศึกษาธิการและหลักสูตรพิเศษสำหรับการฝึกอบรมครูช่วยสอนเด็กชาวเขา พ.ศ.2516 ส่วนเนื้อหาบางหัวข้อไม่มีในหนังสือเรียน ได้แก่ เรื่องการประมาณ ค่าเฉลี่ย เรขาคณิตบางหัวข้อและโจทย์ปัญหา

ระคน (เศษส่วน) สำหรับเนื้อหาที่มีนอกเหนือจากหลักสูตร ได้แก่ การบวก ลบ คูณ หาร ทศนิยม เนื้อหามีลักษณะเป็นคณิตศาสตร์แนวใหม่ มีการจัดเรียงเนื้อหาเป็นขั้นตอน มีความต่อเนื่อง เรียงตามลำดับความยากง่ายมีแบบฝึกหัดดีเด่นมากส่วนด้านคุณลักษณะของหนังสือเรียนเหมาะสมกับผู้เรียนทั้งในด้านเนื้อหา ภาษา การยกตัวอย่างและภาพประกอบเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับชาวเขา

สมบุญ โพธิ์ (2521) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลแบบเรียนวิทยาศาสตร์สำหรับนักเรียนชาวเขา ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนทั้ง 4 เล่ม มีเนื้อหา แนวคิด ครอบคลุมทั้งหลักสูตรประโยคประถมศึกษาดอนตัน พ.ศ.2503 หลักสูตรโรงเรียนชาวเขา พ.ศ.2508 หลักสูตรพิเศษสำหรับการฝึกอบรมครูช่วยสอนเด็กชาวเขา พ.ศ.2516 และหลักสูตรประโยคประถมศึกษา พ.ศ.2521 ลักษณะเด่นของหนังสือเรียน คือ การให้แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ รวมทั้งวิธีการศึกษาสังเกต ค้นคว้า และทดลองทางวิทยาศาสตร์แก่ผู้เรียน มีเนื้อหา วิธีการเขียน ตลอดจนการจัดรูปแบบตามลักษณะหนังสือเรียนที่ดี

นิรมล คุณาพงศ์ศิริ (2522) ได้ทำการวิเคราะห์หนังสือเรียนและบทความประกอบการเรียนวิทยาศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยมีจุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อวิเคราะห์หนังสือและบทความประกอบการเรียน จำนวน 22 เล่ม และ 61 บทความ ในด้านเสนอเนื้อหาและการวัดผลว่าตรงตามความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ของ สสวท. มากน้อยเพียงใด ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนและบทความส่วนใหญ่เสนอเนื้อหาตรงตามความมุ่งหมายข้อที่ว่า “เพื่อให้เกิดความเข้าใจในหลักการและทฤษฎีขั้นพื้นฐานของวิชาวิทยาศาสตร์” มากที่สุดและเสนอเนื้อหาตรงตามความมุ่งหมายข้อที่ว่า “เพื่อให้เกิดความเข้าใจในลักษณะขอบเขตและวงจำกัดของวิชาวิทยาศาสตร์” น้อยที่สุด ส่วนค่าความเชื่อมั่นของการวิเคราะห์หนังสือและบทความ คือ 0.9 และ 0.975 ตามลำดับ

บรรพต วงศ์แสง (2523) ได้ทำการวิเคราะห์แบบเรียนวิชาฟิสิกส์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 เล่ม 1 จัดทำโดย สสวท. ผลการศึกษาพบว่าส่วนประกอบของหนังสือเรียนส่วนใหญ่ดี แต่ต้องปรับปรุงในด้านสภาพของกระดาษปกหนังสือ เนื้อหา ภาพประกอบ แบบฝึกหัด ตลอดจนความเหมาะสมระหว่างเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมในบางเรื่อง ส่วนผลการวิเคราะห์ด้านทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ในหนังสือเรียนและคู่มือครูวิชาฟิสิกส์ พบว่ามีทักษะครบทั้ง 13 ทักษะที่ปรากฏในหนังสือมากที่สุด คือ ทักษะการคำนวณคิดเป็น 35.39 % ของทักษะทั้งหมดและทักษะการแยกประเภทมีน้อยที่สุดคิดเป็น 0.20 % ของทักษะทั้งหมด

ช่วงชัย ทาเวียง (2532) ได้ทำการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในแง่ความสอดคล้องของเนื้อหากับความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์มัธยมศึกษาตอนต้น พ.ศ.2521 มากน้อยเพียงใด ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในหนังสือเรียนตรงกับความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ทุกข้อ โดยเฉพาะความมุ่งหมายที่ให้เกิดความเข้าใจในหลักการและทฤษฎีขั้นพื้นฐานของวิชาวิทยาศาสตร์มีมากที่สุดและรองลงมา คือ ข้อที่ให้นักเรียนเกิดทักษะที่สำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ ส่วนความมุ่งหมายอื่นๆ นั้นมีน้อย

ณัฐพล ภักดิ์เจริญ (2537) ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมของหนังสือเรียนภาษาอังกฤษ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนชุด Improve Your Reading และหนังสือเรียนชุด Practice in Comprehension ต่างมีการสอดแทรกหัวข้อวัฒนธรรมไว้เกือบทุกข้อ และหนังสือทั้ง 2 ชุดนี้มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประภัศร นันตาสาย (2540) ได้ทำการวิเคราะห์หนังสือเรียนคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ทั้งหนังสือเรียนที่จัดพิมพ์โดยกรมวิชาการและหนังสือเรียนที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เอกชน ต่างก็มีเนื้อหาตามลักษณะของหนังสือเรียนที่ดีใกล้เคียงกัน และไม่มีหนังสือเรียนเล่มใดเล่มหนึ่งที่จัดเนื้อหาได้ดีที่สุดในทุกลักษณะของหนังสือที่ดีดังกล่าว

วีระ พุ่มไม้ (2541) ได้ทำการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเรียนมีเนื้อหาสอดคล้องกับจุดประสงค์ของวิชาวิทยาศาสตร์อย่างครบถ้วน โดยมีความถี่มากน้อยต่างกัน จุดประสงค์ของวิชาวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนมากที่สุด คือ จุดประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อให้มีความเข้าใจในหลักการ ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของวิชาวิทยาศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 43.51 ของจุดประสงค์ทั้งหมด และจุดประสงค์ของวิชาวิทยาศาสตร์ที่ปรากฏในหนังสือเรียนน้อยที่สุด คือ จุดประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อให้มีความเข้าใจในลักษณะ ขอบเขตและข้อจำกัดของวิทยาศาสตร์ คิดเป็นร้อยละ 0.43 ของจุดประสงค์ทั้งหมด

จากการศึกษาผลงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หนังสือเรียนดังที่กล่าวมาข้างต้น พอสรุปได้ว่าส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์หนังสือเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า มีความสอดคล้องของเนื้อหากับความมุ่งหมายของการสอนวิทยาศาสตร์ตลอดจนลักษณะของหนังสือเรียนมีลักษณะที่ดี ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาและประเมินผลหนังสือเรียนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์

ชีวิตนั้น ยังไม่พบว่ามีผู้ใดทำการวิเคราะห์ไว้ งานวิจัยที่นำมาเสนอทั้งหมดนี้ จะเป็นแนวทางในการ
ศึกษาวิจัยของผู้วิจัยต่อไป

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University